

Małgorzata Pyrcak-Górowska

**Wysłuchanie biegłego na posiedzeniu
w przedmiocie orzeczenia, zmiany
lub uchylecia środka zabezpieczającego –
problemy interpretacyjne związane
z art. 199b § 2 k.k.w.**

Na skutek nowelizacji Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r.¹, zasadniczemu przekształceniu uległy zarówno przepisy o charakterze materialnoprawnym, jak i regulacje wykonawcze dotyczące środków zabezpieczających. Tematyka ta jest niezwykle obszerna – przedmiotem niniejszego opracowania będzie zatem jej wąski wycinek, a mianowicie problemy, które mogą pojawić się w praktyce w związku z nową regulacją zawartą w art. 199b § 2 k.k.w.

Tytułem wstępu należy wskazać, że w stanie prawnym do 1 lipca 2015 r. orzeczenie środka zabezpieczającego o charakterze leczniczym było możliwe wyłącznie na etapie postępowania głównego, w wyroku skazującym lub w orzeczeniu o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego wobec sprawcy niepoczytalnego (w przypadku środków karnych orzekanych tytułem środka zabezpieczającego oraz przepadku, który był wówczas środkiem zabezpieczającym, ich orzeczenie mogło nastąpić również w postanowieniu sądu wydanym na wniosek prokuratora, złożony po uprawomocnieniu się postanowienia o umorzeniu śledztwa²). Od dnia 1 lipca 2015 r. orzeczenie środków zabezpieczających, za wyjątkiem pobytu w zakładzie psychiatrycznym i środków karnych orzekanych tytułem środka zabezpieczającego, możliwe jest również na etapie postępowania wykonaw-

¹ Ustawa z dn. 20 II 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 396.

² Zob. art. 323 § 3 k.p.k. i art. 339 § 1 pkt 1 k.p.k. w brzmieniu przed 1 lipcem 2015 r.

czego – jeżeli wobec sprawcy wykonywana jest kara pozbawienia wolności, środek zabezpieczający można orzec do czasu wykonania tej kary, jednak nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem tej kary³. Wprowadzenie art. 199b § 2 k.k.w. jest koniecznym następstwem tej zmiany, a także uchylecia art. 93 k.k. – warunek dotyczący wysłuchania biegłych przed orzeczeniem o środku zabezpieczającym, mający charakter procesowy, został umieszczony w art. 324a k.p.k. w odniesieniu do postępowania głównego oraz w art. 199b k.k.w. w odniesieniu do postępowania wykonawczego⁴. Równocześnie art. 199b § 2 k.k.w. nakłada na sąd obowiązek wysłuchania określonych w nim osób także przed zmianą i uchYLENIEM środka zabezpieczającego. W tym zakresie mamy do czynienia z nową regulacją, gdyż w stanie prawnym przed 1 lipca 2015 r. na posiedzeniu w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego sąd mógł, ale nie musiał prowadzić bezpośrednio postępowania dowodowego – jego decyzja mogła zostać wydana wyłącznie w oparciu o treść pisemnej opinii o stanie zdrowia sprawcy, nadesłanej przez kierownika zakładu psychiatrycznego w trybie art. 203 § 1 k.k.w. Nowa regulacja jest bardziej gwarancyjna dla sprawcy, wobec którego stosowane są środki zabezpieczające, jej stosowanie może jednak nastroczać szereg praktycznych problemów.

Po pierwsze, zgodnie z art. 199b § 2 k.k.w., sąd wysłuchuje określone w nim osoby przed „orzeczeniem, zmianą i uchYLENIEM środka zabezpieczającego”. Wątpliwości dotyczyć mogą rodzaju postępowań, w których sąd zobowiązany jest odebrać ustną opinię od biegłych. K. Postulski wskazuje, że sąd orzeka zgodnie z wymogami art. 199b § 2 k.k.w. w następujących przypadkach: uchYLENIE środka zabezpieczającego (art. 93b § 2 k.k.); zmiana środka zabezpieczającego lub sposobu jego wykonania (art. 93b § 3 k.k.); orzeczenie jednego lub więcej ze środków zabezpieczających, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3 k.k. w przypadku uchYLENIA środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym (art. 93d § 2 k.k.); ustalenie potrzeby i możliwości wykonania orzeczonego środka zabezpieczającego nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary pozbawienia wolności (art. 93d § 3 k.k.); orzeczenie wobec sprawcy odbywającego karę pozbawienia wolności środków zabezpieczających, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1-3 k.k.

³ Zob. art. 93d § 4 k.k.w.

⁴ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393 Sejmu VII Kadencji, < <http://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393> >, s. 40.

do czasu wykonania tej kary, jednak nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary pozbawienia wolności (art. 93d § 4 k.k.); ponowne orzeczenie tego samego środka zabezpieczającego lub innego środka, o którym mowa w art. 93a § 1-3 k.k. nie później niż w ciągu 3 lat od uchylecia środka (art. 93d § 6 k.k.); zwolnienie z zakładu psychiatrycznego sprawcy, o którym mowa w art. 93c pkt 2 k.k. i inne modyfikacje wykonywania tego środka zabezpieczającego (art. 202a § 1 k.k.w.); orzekanie o terapii lub terapii uzależnień wobec skazanego określonego w art. 93c pkt 5 k.k., który zostaje zwolniony z podmiotu leczniczego stosującego terapię w zakresie działalności stacjonarnej lub z zakładu karnego (art. 202b § 1 k.k.w.). Równocześnie K. Postulski uważa, że przepis ten nie znajduje zastosowania do orzekania w przedmiocie określenia rodzaju zakładu psychiatrycznego, w którym detencja będzie wykonywana oraz przenoszenia sprawcy do innego zakładu psychiatrycznego, gdyż w tym postępowaniu sąd orzeka w oparciu o treść opinii Komisji Psychiatrycznej do spraw Środków Zabezpieczających, oraz do orzekania w przedmiocie dalszego stosowania pobytu w zakładzie psychiatrycznym, gdyż podstawą decyzji sądu w tym zakresie jest opinia nadsyłana przez kierownika zakładu psychiatrycznego, zgodnie z art. 203 § 1 k.k.w.⁵

Nie sposób zgodzić się w całości z zaprezentowanym powyżej stanowiskiem. Z wyliczenia dokonanego przez K. Postulskiego wynika, że za wyjątkiem zmiany sposobu wykonywania środka zabezpieczającego polegającego na pobycie w zakładzie psychiatrycznym, procedura określona w art. 199b § 2 k.k.w. powinna być stosowana zarówno w przypadku zmiany środka zabezpieczającego, jak i zmiany sposobu jego wykonywania. Tymczasem art. 93b § 3 k.k. wyraźnie odróżnia od siebie te dwie sytuacje: zmianą sposobu wykonywania środka zabezpieczającego, nie będącą równocześnie zmianą tego środka, jest np. zmiana stopnia zabezpieczenia zakładu psychiatrycznego, w którym wykonywany jest środek zabezpieczający. Skoro ustawodawca wyraźnie dokonuje rozróżnienia tych dwóch terminów na gruncie art. 93b § 3 k.k., trudno przyjąć, że zmiana środka zabezpieczającego na gruncie art. 199b § 2 k.k.w. miałyby obejmować również zmianę sposobu jego wykonania. Poza tym wydaje się, że wysłuchanie biegłych przed „orzeczeniem, zmianą i uchyleciem środka zabezpieczającego” należy rozumieć jako wysłuchanie biegłych na każdym posiedzeniu, które może zakończyć się wydaniem postanowienia

⁵ Zob. K. Postulski, *Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 12 lutego 2015 r., II AKz w 1490/14*, LEX/el.

o orzeczeniu, zmianie lub uchyleniu środka zabezpieczającego, a zatem również na każdym posiedzeniu w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego w trybie art. 204 § 1 i 4 k.k.w., które to posiedzenia niesłusznie K. Postulski wyłącza spod zakresu zastosowania art. 199b § 2 k.k.w. Już treść art. 204 § 2 k.k.w. wskazuje na to, że każde posiedzenie w przedmiocie dalszego pobytu sprawcy w zakładzie psychiatrycznym może zakończyć się uchyleciem tego środka zabezpieczającego lub jego zmianą na środek o charakterze wolnościowym. Trudno zatem przyjąć, że jeżeli sąd w oparciu o opinię nadesłaną przed kierownika zakładu psychiatrycznego dojdzie do przekonania, iż pobyt w zakładzie psychiatrycznym powinien być uchylony lub zmieniony na inny środek zabezpieczający, to powinien wezwać na posiedzenie biegłych, a jeżeli dojdzie do przekonania, że środek ten powinien być nadal stosowany – to nie ma obowiązku wezwania biegłych. Taka wykładnia skutkowałaby możliwością antycypowania treści orzeczenia, które zostanie wydane przez sąd, już na podstawie analizy zarządzenia dotyczącego osób, które należy wezwać na posiedzenie.

Ponadto, wysłuchania biegłych nie można traktować tylko jako formalności. Jest to bowiem czynność dowodowa, której wynik może mieć realny wpływ na treść rozstrzygnięcia – bezpośredni kontakt z biegłymi na posiedzeniu ma umożliwić zarówno sądowi, jak i stronom np. zadawanie biegłym pytań. Strony zostałyby tej możliwości niezasadnie pozbawione, gdyby sąd podjął decyzję co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy w oparciu o samą tylko treść opinii pisemnej i zrezygnowałby z wezwania biegłych na posiedzenie. Należy wreszcie zwrócić uwagę na to, że jedynie w przypadku okresowej kontroli nad wykonywaniem pobytu w zakładzie psychiatrycznym sąd dysponuje pisemną opinią kierownika tego zakładu. W przypadku wykonywania pozostałych środków zabezpieczających ustawa nie nakłada na żaden podmiot obowiązku sporządzania i przesyłania do sądu okresowej opinii dotyczącej stanu zdrowia sprawcy. Nie oznacza to jednak, że sąd może podjąć decyzję co do dalszego stosowania środków zabezpieczających o charakterze wolnościowym oraz środków karnych orzekanych tytułem środka zabezpieczającego bez prowadzenia jakiegokolwiek postępowania dowodowego – obowiązek wysłuchania biegłych przed każdorazowym orzekaniem w tym przedmiocie nakłada na niego bowiem właśnie art. 199b § 2 k.k.w.

W związku z problemami dotyczącymi stosowania art. 199b § 2 k.k.w. należy również zwrócić uwagę na regulację art. 199a § 2 k.k.w., szczególnie w kontekście wykonywania środka zabezpieczającego polegającego na pobycie w zakładzie psychiatrycznym. Sposób ukształtowania właściwości

miejscowej sądu w postępowaniu dotyczącym wykonywania środków zabezpieczających prowadzi bowiem do tego, że właściwym w tym przedmiocie (za wyjątkiem elektronicznej kontroli miejsca pobytu) jest sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, a nie sąd miejsca pobytu sprawcy. W praktyce oznacza to, że lekarze psychiatry oraz psychologowie z zakładów psychiatrycznych, w których wykonywane są środki zabezpieczające, zobowiązani są do uczestnictwa w posiedzeniach sądu dotyczących dalszego stosowania środka zabezpieczającego wobec każdego z pacjentów regularnie co pół roku. Posiedzenia te mogą odbywać się w zasadzie na terenie całego kraju. Taki sposób ukształtowania właściwości miejscowej sądu może doprowadzić do trudności organizacyjnych w funkcjonowaniu zakładów psychiatrycznych wykonujących środki zabezpieczające – w szczególności w przypadku zakładów o wzmocnionym stopniu zabezpieczenia, które zobowiązane są zapewnić stałą obecność personelu na terenie zakładu, proporcjonalną do liczby łóżek w zakładzie⁶. W aktualnym stanie prawnym można ograniczyć powstały problem na dwa sposoby: przeprowadzić czynność wysłuchania biegłych na odległość (na podstawie art. 177 § 1a k.p.k. w zw. z art. 197 § 3 k.p.k., stosowanych odpowiednio w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 1 § 2 k.k.w.), przede wszystkim z wykorzystaniem infrastruktury stworzonej na potrzeby elektronicznego rejestrowania rozpraw w formie tzw. e-protokołu lub podjąć próbę złożenia wniosku do Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy w zakresie wykonywanego środka zabezpieczającego do sądu właściwego dla miejsca pobytu sprawcy, w trybie określonym w art. 37 k.p.k. Przesłanki zastosowania tego ostatniego przepisu są jednak zakreślone stosunkowo wąsko, a uzasadnienie wniosku musiałoby odwoływać się do względów związanych z dobrem wymiaru sprawiedliwości.

Wreszcie, wątpliwości może budzić relacja art. 199b § 2 k.k.w. do art. 203 § 1 k.k.w., a konkretnie to, w jakim charakterze wysłuchiwane są osoby, o których mowa w art. 199b § 2 k.k.w., jeżeli opinia dotyczy sprawcy, który przebywa w zakładzie psychiatrycznym, i czy za złożenie opinii ustnej w trybie tego przepisu na posiedzeniu sądu przysługuje wynagrodzenie.

Zgodnie z art. 203 § 1 k.k.w. kierownik zakładu psychiatrycznego, w którym wykonuje się środek zabezpieczający, nie rzadziej niż co 6 miesięcy

⁶ Zob. § 4 pkt 4 Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dn. 10 VIII 2004 r. w sprawie wykazu zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających oraz składu, trybu powoływania i zadań komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających, Dz.U. 2014, poz. 599 (tekst jedn.).

przesyła do sądu opinię o stanie zdrowia sprawcy umieszczonego w tym zakładzie i o postępach w leczeniu lub terapii; opinię taką obowiązany jest przesłać bezzwłocznie, jeżeli w związku ze zmianą stanu zdrowia sprawcy uzna, że jego dalsze pozostawanie w zakładzie nie jest konieczne. Zgodnie z art. 203 § 2 k.k.w., sąd może w każdym czasie żądać opinii o stanie zdrowia i stosowanym leczeniu lub terapii oraz ich wyników wobec sprawcy umieszczonego w zakładzie, o którym mowa w § 1. Art. 203 § 3 k.k.w. stanowi natomiast, że za sporządzenie opinii określonej w § 1 wynagrodzenie nie przysługuje.

Opinia składana przez kierownika zakładu psychiatrycznego powinna zostać sporządzona przez co najmniej dwóch lekarzy psychiatrów, a także psychologa⁷. Za przesłanie opinii przez kierownika zakładu psychiatrycznego w sytuacji, gdy jest to jego ustawowy obowiązek, nie przysługuje wynagrodzenie⁸. W takiej sytuacji sąd nie wydaje bowiem postanowienia o zasięgnięciu opinii biegłych – kierownik zobowiązany jest przesłać opinię do sądu z mocy prawa, bez odezwy sądu. Ponadto, to nie sąd, a kierownik zakładu wyznacza do sporządzenia opinii konkretne osoby spośród personelu zakładu psychiatrycznego, w którym wykonywany jest środek zabezpieczający.

Inaczej będzie wyglądała sytuacja w przypadku opinii, o której mowa w art. 199b § 2 k.k.w. Zgodnie z literalnym brzmieniem tego przepisu, sąd wysłuchuje:

- 1) psychologa,
- 2) w sprawach osób niepczytalnych, o ograniczonej poczytalności lub z zaburzeniami osobowości albo gdy sąd uzna to za wskazane – ponadto lekarza psychiatrę,
- 3) w sprawach osób z zaburzeniami preferencji seksualnych – biegłych wskazanych w pkt 1 i 2 oraz lekarza seksuologa lub psychologa seksuologa [podkreśl. moje, M.P.-G.].

W sprawach osób uzależnionych można również wysłuchać biegłego w przedmiocie uzależnienia.

Nie powinno budzić zatem żadnych wątpliwości, że psycholog oraz psychiatra składają przed sądem opinię ustną w charakterze biegłych. A zatem, po przesłaniu przez kierownika zakładu psychiatrycznego opinii pisemnej dotyczącej stanu zdrowia sprawcy, sąd powinien wydać postano-

⁷ Zob. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 825; Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2007, s. 652; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 813.

⁸ Zob. K. Postulski, *op. cit.*, s. 827; postanowienie SN z 15 XII 2005 r., I KZP 40/05, LEX nr 167009.

wienie o zasięgnięciu ustnej opinii psychologa oraz jednego z psychiatrów, którzy sporządzali opinię pisemną oraz wezwać ich na posiedzenie w charakterze biegłych. Jeżeli lekarz lub psycholog, którzy brali udział w sporządzaniu opinii pisemnej nie są biegłymi wpisanymi na listę biegłych sądowych, sąd powinien powołać ich jako biegłych *ad hoc* oraz odebrać od nich opinię ustną po złożeniu przyrzeczenia. Niezależnie bowiem od brzmienia art. 199b § 2 k.k.w., przepisy Kodeksu postępowania karnego, stosowane odpowiednio w postępowaniu wykonawczym na mocy art. 1 § 2 k.k.w., nie przewidują innej możliwości uzyskania wiedzy specjalnej od przesłuchiwanego na posiedzeniu lekarza czy psychologa, niż wysłuchanie ich w charakterze biegłego. Z art. 199b § 2 k.k.w. nie wynika wprost, aby osobą wysłuchaną w charakterze biegłego w sprawie sprawcy, który przebywa w zakładzie psychiatrycznym, miała być ta sama osoba, która sporządziła opinię pisemną. Jest to jednak rozwiązanie najbardziej racjonalne z co najmniej dwóch powodów: po pierwsze to psychiatrzy i psychologowie z tego zakładu – jako osoby, które mają ze sprawcą stały kontakt – są szczególnie kompetentni, żeby wypowiedzieć się o jego aktualnym stanie zdrowia⁹. Po drugie – zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego¹⁰ opinię o stanie zdrowia osoby z zaburzeniami psychicznymi lekarz psychiatra może wydać wyłącznie na podstawie uprzedniego osobistego zbadania tej osoby. A zatem jeżeli do wydania opinii ustnej powołany zostałby biegły inny niż psychiatra z zakładu psychiatrycznego, który sporządzał opinię pisemną, biegły ten i tak musiałby przed posiedzeniem sądu osobiście zbadać sprawcę przebywającego w zakładzie. Wydaje się, że takie rozwiązanie – poza wyjątkowymi sytuacjami – byłoby sprzeczne z zasadami ekonomiki procesowej, zwłaszcza mając na uwadze fakt, iż orzekanie w sprawach osób przebywających w zakładzie psychiatrycznym tytułem środka zabezpieczającego powinno następować w terminach określonych w art. 204 § 1 k.k.w.

Stwierdzenie, że psychiatra oraz psycholog, którzy składają opinię na posiedzeniu sądu w postępowaniu wykonawczym, powinni zostać powołani imiennie w charakterze biegłych przez sąd, ma dalszą konsekwencję: osobom tym przysługuje wynagrodzenie za wykonaną pracę, zwrot poniesionych przez nich wydatków niezbędnych do wydania opinii, oraz zwrot innych kosztów, w szcze-

⁹ Zob. Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.*, s. 652.

¹⁰ Ustawa z dn. 19 VIII 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, Dz.U. 2011, nr 231, poz. 1375 (tekst jedn. ze zm.).

gólności kosztów podróży oraz noclegu, na zasadach określonych w art. 618f – 618i k.p.k. (co istotne w kontekście regulacji dotyczącej właściwości miejscowej sądu w postępowaniu wykonawczym i konieczności dojazdu lekarzy z zakładu psychiatrycznego do sądu orzekającego w postępowaniu wykonawczym, o czym była już mowa). A zatem, za sporządzenie i przesłanie na podstawie art. 203 § 1 k.k.w. opinii pisemnej o aktualnym stanie zdrowia sprawcy przebywającego w zakładzie psychiatrycznym wynagrodzenie nie przysługuje, ale za złożenie opinii ustnej dotyczącej stanu zdrowia sprawcy na posiedzeniu sądu na podstawie art. 199b § 2 k.k.w. wynagrodzenie przysługuje – nawet wtedy, gdy biegłymi składającymi ustne opinie są autorzy uprzednio sporządzonej opinii pisemnej. W przypadku odmowy przyznania wynagrodzenia, psychologowi lub psychiatrze, który składał opinię ustną, przysługuje zażalenie na orzeczenie sądu, stosownie do treści art. 626 § 3 k.p.k. w zw. z art. 459 § 3 k.p.k., ponieważ orzeczenie to dotyczy go bezpośrednio.

**Hearing of expert witness at the court session concerning the decision to impose,
amend or repeal a preventive measure - problems of interpretation
art. 199b § 2 of Executive Criminal Code**

Summary

The article concerns the practical problems connected to the application of art. 199b § 2 of Executive Criminal Code. In the author's opinion hearing of expert witness before the decision to impose, amend or repeal a preventive measure should be understood as hearing of expert witness at every court session which may end up issuing a decision to impose, amend or repeal a preventive measure, and therefore also at each session concerning the prolongation of application of a preventive measure in accordance to art. 204 § 1 and 4 of Executive Criminal Code. This provision, in conjunction with the rules governing the jurisdiction of court in proceedings relating to the execution of preventive measures leads to the fact that psychiatrists and psychologists from the psychiatric facilities are required to attend the court sessions concerning the prolongation of application of the detention in the whole country, to each patient, regularly every six months. After receiving a written opinion on the current state of health of the offender court should issue a decision to hear psychologist and one of the psychiatrists who prepared a written opinion as expert witnesses. Psychologists and psychiatrists are entitled to remuneration and reimbursement of other costs, in particular travel and accommodation expenses for submitting the oral opinion at the court hearing due to art. 199b § 2 of Executive Criminal Code.

Key words: amendment of the criminal law, preventive measures, hearing of expert witness

Małgorzata Pyrcak-Górowska – Uniwersytet Jagielloński, Katedra Prawa Karnego (doktorantka), gpyrcak@op.pl